

3288 NUMARALI TEMETTUAT DEFTERİNE GÖRE HAMZABEY KÖYÜ'NÜN SOSYAL VE EKONOMİK YAPISI

Ahmet ERCİVAN*

ÖZ

Temettuat defterleri sosyal ve ekonomik tarih açısından son derece önemli bir kaynak grubunu oluşturmaktadır. Bu kaynaklar sayesinde üzerinde araştırma yapılan bölgenin günümüzden yaklaşık iki asır önceki verilerine ulaşmak mümkündür. Temettuat defterleri özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısında tutulmuş, bu sayede araştırma konusu olan bölgenin sosyal ve ekonomik yapısı hakkındaki bilgilerin günümüze kadar ulaşmasını sağlamıştır. Bu kayıtlar sayesinde isimler, meslekler, ekilen ve ekilmeyen araziler, elde edilen tarım ürünleri ve hayvancılık faaliyetleri gibi birçok alanda istatistik verilere ulaşılabilmektedir. Bu çalışmada Çağa kazasına bağlı bir köy olan Hamzabey köyünün 1845 senesine ait 3288 nolu temettuat defteri incelenerek Hamzabey köyü özelinde Çağa kazası ve bölgenin sosyal, ekonomik yapısı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Son iki asırda meydana gelen değişimler göz önünde bulundurulduğunda Hamzabey köyündeki değişimler de kaçınılmaz olmuştur. Hamzabey köyü günümüzde Yeniçağa ilçesine bağlı bulunmaktadır. Temel geçim kaynakları arasında hayvancılık başta olmak üzere tarımsal faaliyetler bulunmaktadır. Günümüzün değişen şartları ile birlikte meslek grupları da farklılaşmıştır. Bununla birlikte çalışma konusu olan köy, temel özelliklerini korumaktadır. Geçmişte kullanılan unvan ve lakaplar, aile yapıları halen devam etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hamzabey Köyü, Temettuat Defterleri, Sosyal ve Ekonomik Yapı, Nüfus, Çağa Kazası.

SOCIAL AND ECONOMIC STRUCTURE OF HAMZABEY VILLAGE ACCORDING TO DIVIDEND BOOK NO. 3288

ABSTRACT

Temettuat books constitute an extremely important source group in terms of social and economic history. Thanks to these sources, it is possible to access data from the region under research, dating back approximately two centuries. Temettuat books were kept especially in the second half of the 19th century, thus ensuring that information about the social and economic structure of the region that is the subject of the research has survived to the present day. Thanks to these records, statistical data can be accessed in many areas such as names, professions, cultivated and uncultivated lands, agricultural products obtained and livestock activities. In this study, by examining the dividend book number 3288 of Hamzabey village, a village of Çağa district, dated 1845, the social and economic structure of Çağa district and the region in particular, was tried to be revealed. Considering the changes that have occurred in the last two centuries, changes in Hamzabey village have become inevitable. Today, Hamzabey village is located in Yeniçağa district. The main sources of income include agricultural activities, especially animal husbandry. With today's changing conditions, professional groups have also differentiated. However, the village that is the subject of the study preserves its basic characteristics. The titles, nicknames and family structures used in the past still continue.

Keywords: Hamzabey Village, Temettuat Books, Social and Economic Structure, Population, Çağa District.

Giriş

Temettu, kelime olarak kâr veya kazanç anlamlarına gelmektedir. Temettuat ise bu kelimenin çoğulu olup kârlar anlamına gelir (Develioğlu, 1998, s. 1073). Vergi olarak temettu, yıllık kazanç üzerinden verilen vergi anlamını taşımaktadır (Sami, 2018, s. 344; Pakalın, 2018, s. 453).

Gönderilme Tarihi: 24 Eylül 2024

Kabul Tarihi: 25 Aralık 2024

* Dr. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, BOLU, ORCID ID: 0000-0002-3720-1653, E-Posta: ahmetercivan@ibu.edu.tr

Temettuat kayıtları sayesinde özellikle 19. yüzyılın ilk yarısının sonlarında Osmanlı Devleti'nin sosyal ve ekonomik yapısı hakkında çok sayıda veriye ulaşmak mümkün olmuştur. Temettuat kayıtlarından önce tahrir defterleri sosyal ve ekonomik tarih açısından en önemli kaynak grubunu oluşturuyordu. Ancak, Tanzimat ile birlikte başlayan süreçte tahrir kayıtlarının yerini temettuat defterleri almıştır (Öztürk, 2000, s. 287). Tanzimat döneminden itibaren esnafın satmış olduğu mallardan alınan ticari vergiler yerine arazi, emlak, hayvan ve yıllık kazançlardan vergi alınmaya başlanmıştır (Şener, 1990, s. 107-110). II. Mahmud tarafından çıkarılan ihtisap vergisi, temettuat vergisinin temelini oluşturmuş ve 1855 yılında çıkarılan fermanla birlikte farklı adlarla anılan vergiler temettuat vergisine dönüştürülmüştür (Çadırcı, 2013, s. 346; Adıyeke, 2000, s. 772-773).

İlk temettuat kayıtları 1840 senesine aittir. Bununla birlikte bu defterlerin çok da sağlıklı tutulduğu söylenemez. Asıl kayıtlar, 1844-1845 senelerine ait olan kayıtlardır. Bu dönemde tutulan kayıtlar çok daha ayrıntılı ve düzenlidir. 1845 senesinde yapılan sayımlar genellikle imam ve muhtarlar vasıtasıyla gerçekleştirilmiştir. Gayrimüslimlerin bulunduğu mahallerde ise papaz ve kocabaşlar görevlendirilmiştir (Kütükoğlu, 1995, s. 396-398). Defterlerin yazımı bittikten sonra mühürlenerek kaza merkezlerine ve oradan da Maliye Nezareti'ne gönderilmiştir. Burada iki nüsha halinde temize çekilen defterlerin bir örneği tekrar ilgili mahalle gönderilmiştir (Öztürk, 2003, s. 290-292). Temettuat defterleri nüfus defterleri ile kıyaslandığında sosyal ve ekonomik tarih açısından nüfus defterlerinden çok daha ayrıntılı bilgileri ihtiva etmektedir. Nüfus defterlerinde, daha çok kişilerin fiziksel olarak tanımlaması yapılırken temettuat defterlerinde ise ayrıntılı bir şekilde kaydedilen ekonomik veriler dikkati çekmektedir (Ercivan, 2022, s. 4-5).

Araştırma konusu olan Çağa kazasına bağlı Hamzabey köyü temettuat defterleri incelendiğinde bahsedilen istatistiki bilgileri barındırmaktadır. Hamzabey köyüne ait olan bu kayıtlarda her haneye bir numara verilerek her hane reisinin lâkabı veya ünvanı ile birlikte adı yazılmıştır. Bu işlem yapılırken hane reisinin baba adıyla birlikte yazıldığı görülmektedir. Ayrıca ilgili hane reisinin kayıtlı olduğu sayfada ödenen vergi miktarı ve türü de belirtilmiştir. Bunlara ilave olarak ilgili hane reisinin veya kardeşlerinin sahip olduğu büyükbaş ve küçükbaş hayvan sayısı ile bu hayvanlardan elde edilen gelir de yazılmıştır. Tarımsal faaliyetlerin de yürütülmüş olduğu köyde ekilen veya daha sonra ekilmek üzere boş bırakılan arazi miktarı ile bu arazilerden elde edilen hasılat da kaydedilmiştir.

Temettuat kayıtlarında araştırma konusu olan köyün isminin nereden geldiğine dair bir bilgi yoktur. Bununla birlikte köyün isminin buraları fethederek Bizanslıların elinden alan Çaka Bey'den geldiği rivayet edilmektedir (Keleş, 2007, s. 17). Temettuat kayıtlarında ve devlet arşivlerinde Çağa olarak geçen bu kaza çıkan büyük yangın sonucunda Çağa Gölü'nün güney kıyısına taşınmış ve Reşadiye olarak adlandırılmaya başlanmıştır (Keleş, 2012, s. 53). Arşivlerde belirtildiğine göre 1909 senesi içerisinde Çağa'da büyük bir yangın çıkmış ve evlerin neredeyse tamamı yanmıştır. Bu yangın sonucunda bölge halkı zor durumda kalmış olmasına rağmen devlet tarafından gerekli yardımlar yapılmıştır (BOA., BEO., 3611 / 270764 / 05.08.1909). Bu yangın bölgeyi yaşanmaz hale getirince yangın zedeler için Reşadiye adıyla yeni bir kasaba inşasına karar verilmiştir (BOA., DH.MUİ. / 49 / 31 / 22.05.1910). Kurulacak olan bu kasabada normal bir şekilde yaşantının devam edebilmesi amacıyla devlet tarafından cami, mektep, çeşme gibi yapılar yapılmıştır (BOA., MV. / 143 / 1 / 10.08.1910). Reşadiye adıyla yeniden inşa edilecek bu kasabanın Mumpınarı olarak bilinen mevkide olması kararlaştırılmıştır (BOA., BEO. / 4115 / 308558 / 19.11.1912). Sonuç olarak bölge halkı yangın çıkan yerden taşınmış ve Mumpınarı

Mevkiinde yerleşmeleri sağlanmıştır (BOA., DH. İ. UM. EK. / 83 / 5 / 27.05.1917). Reşadiye olarak adlandırılan bu yer 1935 senesinde Yeniçağa ismini almıştır (BCA. / 30-11-1 / 93 / 2 / 20 / 21.01.1935). Cumhuriyet döneminde Gerede ilçesine bağlı bir nahiye olan Yeniçağa 'da 1960 senesinde belediye teşkilatı kurulmuştur (BCA. / 30-11-1 / 281 / 10 / 5 / 28.02.1960).

Söz konusu araştırma temettuat kayıtlarına göre olduğu için kazanın ismi kaynaklarda bahsedildiği gibi Çağa olarak zikredilecektir. Konum olarak Gerede-Bolu arasında ve günümüzdeki Yeniçağa ilçesinin kuzey batısında bulunan köy ilçe merkezine 5 km uzaklıktadır.

Şehirlerin, kasabaların ve köylerin adlandırılmasında kişiler, orada yaşayan topluluklar, meydana gelen olaylar, dini motifler, mitolojiler ve tarihsel yapılar önemli bir rol oynamıştır (Aksu, 2021, s. 6). Hamzabey köyünün ismi konusunda en güçlü iddia Kastamonu Valisi olan Gerede ve havalisinden Candaroğulları'ndan Şücaüddin Süleyman Paşa'nın bu ismi vermiş olduğudur. Buna göre Bolu hududuna kadar olan yerleri zapt etmek isteyen Süleyman Paşa, Kastamonu ve çevresinden toplamış olduğu kuvvetlerle Gerede'ye gelmiş, buradaki kuvvetlerle birleşerek Bolu'ya baskınlar yapmış ancak başarılı olamamıştır. Daha sonra defalarca Bolu'yu almak için uğraşsa da bir sonuç çıkmamıştır. Bunun üzerine Gerede-Bolu arasındaki bölgeyi tahkim etmek amacıyla Çağa bölgesine nüfus iskân etmiştir. Süleyman Paşa'nın komutanlarından birisi olan Hamzabey de maiyetiyle birlikte köyün bulunduğu yere yerleşmiştir. Benzer şekilde Çağa kazasının diğer köylerine de yerleşimler olmuştur (Ünlü, 2000, s. 69). Bir dönem Candaroğulları'nın hâkimiyetini gören köy, Osmanoğulları'nın bölgeye tamamen hâkim olmasıyla birlikte Osmanoğulları'nın himayesi altına girmiştir (Keleş, 2007, s. 174).

Nüfus, İsimler, Ünvan ve Lâkaplar

19. yüzyılın ortalarında Hamzabey köyünün nüfus tespitinde kullanılan en önemli kaynak 1840 senesine ait nüfus defterleridir (BOA. NFS.d. 698, 1256/1840). Nüfus defterleri sadece nüfusu rakamsal olarak vermekle kalmamakta aynı zamanda erkek nüfusun fiziksel özellikleri hakkında da bilgiler vermektedir. Hane reislerini ise genellikle erkekler oluşturmaktadır. Nüfus tespitinde diğer önemli kaynak grubu ise bu çalışmanın temelini oluşturan 1845 senesine ait temettuat defterleridir (ML. VRD. TMT, d., H 1261 / M 1845). Hamzabey köyüne ait temettuat defteri 3288 numaralı dosyada bulunmaktadır (ML. VRD. TMT, d., 3288, H 1261 / M 1845).

Ömer Lütfi Barkan, temettuat defterlerindeki her hane reisinin ortalama 5 kişiyi temsil ettiğini düşünmüş ve nüfus hesaplamalarında bunu esas almıştır (Barkan, 1953, s. 12). 1530 tarihli Vilayet-i Anadolu Defteri'nde köy nüfusu 250 olarak ifade edilmiştir. 1841 senesine ait nüfus defterlerinde ise köy 60 haneden oluşmakta ve 176 erkek nüfus bulunmaktadır. Hane sayısı 5 ile çarpıldığında köyün nüfusunun 300 kişi olduğu görülmektedir. 1845 yılına ait 3288 nolu temettuat defterinde ise köy 74 haneden oluşmaktadır. Aynı şekilde hane sayısı olan 74 rakamı 5 ile çarpıldığında ortaya çıkan 370 kişi bu köyün tahmini nüfusunu oluşturmaktadır. Bununla birlikte hane sayısını 10 ile çarpanlar da bulunmaktadır (Yakıt, 2002, s. 196). 1897 yılına ait Kastamonu Vilayeti Salnâmesi'nde köyün 99 haneden oluştuğu ve 567 nüfusa sahip olduğu görülmektedir. Bu nüfus oranı Çağa nahiyesi köyleri içerisinde en yüksek orandır (Kastamonu Salnâmesi, 1897, s. 347). Bu durum 16. Yüzyıldan 19. Yüzyıla kadar geçen süre içerisinde nüfus artışının sınırlı kaldığını göstermektedir. İlçenin en büyük köyü konumunda olan Hamzabey köyünün; Yayalar, Sağırlar, Karabeyler ve Dumanlar isminde dört mahallesi bulunmaktadır. Ortaya konulan bu verilere göre kayıtlarda belirtilen köy nüfusundaki rakamların tutarlı olduğu sonucuna ulaşılabilir.

Temettuat kayıtlarında sadece hane reisleri yazıldığı için hane reislerinden yola çıkarak nüfus tespitini tahmini olarak yapmak mümkündür. Ancak hane reislerinin fiziki özelliklerinden ve yaşlarından bahsedilmemiştir. Bunun yanı sıra bazı hanelerde erkek kardeşlerin ismi ve

gelirleri ayrıca yazılmıştır. Hamzabey köyüne ait temettuat kayıtlarında kişiler babalarının ismi ile birlikte, bazen de ünvan ve lâkapları ile birlikte kaydedilmiştir.

1845 yılına ait temettuat kayıtlarına göre Hamzabey köyünde en yaygın isim Mehmed olarak görünmektedir. Bu isim köydeki hane reislerinin %27'sine tekabül etmektedir. Bu isimden sonra 9 kişi ve %12,6'lık oran ile Hasan ismi gelmektedir. Üçüncü sırada ise 7 kişi ve %9,46'lık oran ile Hüseyin ismi kullanılmıştır. Bazı kimseler babalarının isimleri ile aynı anda kendi isimlerini de kullanmışlardır. İsimlerin neredeyse tamamı dini özellik taşımaktadır. En çok kullanılan ismin Mehmed olması Hz. Peygamber'e duyulan sevgiden kaynaklanmaktadır. Bölgede genellikle Muhammed ismi kullanılmamış bunun yerine Mehmed ismi tercih edilmiştir. Bunlara ilave olarak kullanılan isimlerin genellikle peygamber ve sahabe ismi olduğu dikkat çekmektedir. Hamzabey köyünde 20 farklı isim kullanılmıştır. Hane reisleri erkeklerden oluşmaktadır. Ancak eşi vefat ettiği için 2 hanede kadın isimleri hane reisi olarak kaydedilmiştir. Bunlar 14 nolu hanede ikamet eden Hacı Hüseyin'in yetimi Durdu ve 74 nolu hanede ikamet eden Tokatlı zevcesi dul Fatma Hatun'dur.

Bazı hane reislerinin isimleri babaları ile aynıdır. Mesela 30 nolu hanede ikamet eden Mehteroğlu Osman bin Osman, 47 nolu hanede ikamet eden Kasaboğlu Hasan bin Hasan, 56 nolu hanede ikamet eden Çadıroğlu Mustafa bin Mustafa, 63 nolu hanede ikamet eden Mehmed Beyoğlu Mehmed bin Mehmed, 65 nolu hanede ikamet eden Hacıoğlu Molla Mehmed bin Mehmed, 71 nolu hanede ikamet eden Kocabaşoğlu Halil bin Halil, 73 nolu hanede ikamet eden Kocabaşoğlu Mehmed bin Mehmed babalarının ismi ile aynı ismi taşımışlar ve deftere de bu şekilde kaydedilmişlerdir.

İSİM	KİŞİ	YÜZDE %
Abdullah	3	4,05
Ahmed	6	8,11
Ali	4	5,41
Arif	1	1,35
Durdu	1	1,35
Durmuş	1	1,35
Emin	1	1,35
Emir	1	1,35
Fatma	1	1,35
Halil	6	8,11
Halil İbrahim	1	1,35
Hasan	9	12,6
Hüseyin	7	9,46
İbrahim	3	4,05
İsmail	3	4,05
Mehmed	15	20,27
Mustafa	6	8,11
Osman	3	4,05
Recep	1	1,35
Salih	1	1,35
Toplam	74	100

Tablo1. Temettuat Defterlerine Göre Hamzabey Köyünde Kullanılan İsimler

Temettuat kayıtlarına göre Hamzabey köyünde toplam 15 kişinin ünvanı bulunmaktadır. Görüldüğü üzere ünvan çeşitliliği oldukça azdır. Bu durum köylerde daha çok lâkapların kullanılmasından ve aile reislerinin de bu lâkaplarla tanınmasından kaynaklanmaktadır. En fazla kullanılan ünvan ise “hacı” olmuştur. Bu ünvanın yaygın bir şekilde kullanılmasının nedeni hac ibadetini gerçekleştiren kişilerin bu isimle anılmasından kaynaklanmaktadır. Bu ünvanın 74 hanedeki oranı ise %66,67’dir. Hacı ünvanının dışında en fazla kullanılan ünvan ise “molla”dır. Bu kişiler medrese eğitimi görmüş veya başka bir şekilde dini eğitim almış kimselerdir. Bu ünvanı taşıyan aile reislerinin oranı %26,67’dir. Son sırada ise %6,67’lik oran ile “efendi” ünvanı gelmektedir.

ÜNVAN	KİŞİ	YÜZDE %
Efendi	1	6,67
Hacı	10	66,67
Molla	4	26,67
Toplam	15	100

Tablo 2. Temettuat Defterlerine Göre Hamzabey Köyünde Kullanılan Ünvanlar

Lâkaplar ise ünvanlara göre daha sık kullanılmıştır. Anadolu köylerinde aile reisleri genellikle lâkapları ile tanınıyordu. Aynı durum Hamzabey köyü için de geçerli olmuştur. Hatta bu lâkaplar bazı aile reislerine babalarından miras kalmış ve günümüze kadar da ulaşmıştır. Kullanılan bu lâkaplar günümüzden yaklaşık 150 yıl öncesinde yaşayan ailelerin fiziki, ekonomik, sosyal, mesleki ve dini özellikleri hakkında pek çok bilgiyi barındırmaktadır. Kayıtlar incelendiğinde Hamzabey köyünde 27 farklı lâkap kullanılmış olduğu görülür. Kullanılan lâkaplara bakıldığında en çok kullanılan lâkap %10,71 ile “sağiroğlu”dur. Bu lâkaptan sonra %7,14 ile “koca” ve “kapıcıoğlu” gelmektedir. Üçüncü sırada ise %5,36 ile “aynacioğlu”, “bıdıkoğlu”, “çakır”, “geçgelenoğlu”, “kocabaşoğlu” lâkapları kullanılmıştır.

Kullanılan “alemdaroğlu”, “aynacioğlu”, “çadıroğlu”, “çobanoğlu”, “kapıcıoğlu”, “kasaboğlu”, “kayıkçıoğlu”, “perdahçıoğlu” gibi lâkaplar hane reislerinin mesleğini belirtmektedir. “Köle”, “tokatlı”, “vanlıoğlu” lâkapları ise hane reisinin kökenini veya nereden geldiğini göstermektedir. “Bıdıkoğlu”, “çakır”, “çolak”, “deli” lakapları ise hane reislerinin fiziksel ve belirgin özelliklerini göstermektedir. Toplamda 56 farklı lâkap kullanılmıştır.

LÂKAP	ADET	YÜZDE %
Alemdaroğlu	1	1,79
Aynacioğlu	3	5,36
Beyoğlu	2	3,57
Bıdıkoğlu	3	5,36
Çadıroğlu	2	3,57
Çakır	3	5,36
Çobanoğlu	2	3,57
Çolak	2	3,57
Deli	1	1,79
Eksioğlu	1	1,79
Feyzuloğlu	2	3,57
Geçgelenoğlu	3	5,36
Hacioğlu	1	1,79

Kapıcıoğlu	4	7,14
Kasaboğlu	2	3,57
Kayıkıoğlu	1	1,79
Koca	4	7,14
Kocabaşoğlu	3	5,36
Kolayoğlu	1	1,79
Köle	1	1,79
Mehteroğlu	2	3,57
Mesakoğlu	1	1,79
Perdahçioğlu	1	1,79
Sağiroğlu	6	10,71
Sirkelioğlu	2	3,57
Tokatlı	1	1,79
Vanlıoğlu	1	1,79
Toplam	56	100

Tablo 3. Temettuat Defterlerine Göre Hamzabey Köyünde Kullanılan Lâkaplar

Hane Reislerinin Meslek Gruplarına Göre Dağılımı

Temettuat defterleri kişilerin yaptığı meslekler ve gelir kaynakları hakkında önemli bilgileri içermektedir. Bu sayede bölgenin sosyal ve iktisadi durumu hakkında da önemli tespitler yapılabilmektedir (Kütükoğlu, 1996, s. 402). Çağa kazasına ait olan 1845 yılı temettuat kayıtlarında her haneye bir numara verilmiş ve hane reisleri isimleri ve ünvanları ile belirtilmiştir. Bunun yanı sıra herhangi bir kazancı olmayanlar da yazılmıştır. Çağa kazasında genellikle tarım ve hayvancılık faaliyetleri ön plandadır. Zaten Osmanlı Devleti'nde halkın temel geçim kaynağını tarım ve hayvancılık faaliyetleri oluşturmaktadır. Ayrıca başka meslekler vasıtasıyla geçimini sağlayan insanlar da bulunmaktadır. Bölgenin soğuk bir iklime sahip olması ve sulama imkânlarının sınırlı olması tarımsal çeşitliliğin de az olmasına sebep olmuştur. Genellikle arpa ve buğday yetiştirilmektedir. Hayvancılık faaliyetlerine bakıldığında, özellikle büyükbaş hayvan yetiştiriciliği ve küçükbaş hayvan yetiştiriciliği ekonomik faaliyetler içerisinde önemli bir yer tutar.

Temettuat kayıtlarına göre Hamzabey köyündeki 74 hane reisinin %70'i erbab-ı ziraat olarak kaydedilmiştir. Bu kişiler geçimlerini tarımdan ve hayvancılıktan sağlayan kişilerdir. Bu oran köy halkının çok büyük bir kısmının tarım ve hayvancılık yaptığını göstermektedir. Kayıtlar incelendiğinde toplam 9 çeşit farklı meslek grubu yazılmıştır. Hamzabey köyünde aktif olarak 62 kişi çalışmaktadır. Firar, yetim, dul, vefat ve talebe olarak kaydedilenlerin meslekleri yazılmamış sadece durumları belirtilmiştir. Özellikle firar olan ve vefat etmiş kişilerden vergi alınamayacağı gerçeği nedeniyle bu kişilerin meslek grubu yazılmaması gayet doğaldır. Temettuat kayıtlarında köyde firar olarak kaydedilenler köy nüfusuna göre önemli bir oranı teşkil etmektedir. Ayrıca, "aşçı", "bargirci", "kapıcı", "hizmetkâr", "talebe" olarak kaydedilenler vardır. Hizmetkâr olarak adlandırılan meslek grubuna mensup insanlar tarımsal faaliyetlerde diğer hanelere göre daha çok arazisi olan kişilere bir ücret karşılığında yardım etmektedir. Dolayısıyla bu kişileri de tarım ve hayvancılıkla ilgilenen meslek grubu içerisinde düşünmek mümkündür. Zaten bu kişilerin kendilerine ait arazileri de oldukça azdır. Bu sebeple arazisi ve hayvanı çok olan kişilerin işinde çalışmak zorunda kalmışlar ve hizmetkâr olarak kaydedilmişlerdir. Bu

meslek grubunun %4,05'lik oran ile köy nüfusuyla kıyaslandığında yüksek bir orana sahip olduğu görülmektedir. Az sayıda olsa da İstanbul'da kapıcılık ve aşçılık yapanlar da bulunmaktadır. Köyde bir kişi imam ve iki kişi "eimme" sınıfı içerisinde kaydedilmiştir. "Eimme" olarak kaydedilen kişiler imama yardımcı olan ve aynı sınıftan kabul edilen insanlardır. Hiç kimsesi olmayan veya çalışamayacak durumda olanlar "yetim" veya "musin ve amel-mânde" olarak kaydedilmiştir. Köyde firar olarak kaydedilenlerin oranı ise %8,11'dir. Bu firarlardan birisi asakirden firar (mekud) olarak kaydedilmiştir. Firar oranının yüksek olması, musin ve ihtiyar olanların bulunması, talebe ve yetim olarak kaydedilenlerin de etkisi, aktif olarak çalışan nüfusun ve toplanan verginin azalmasına neden olmuştur.

MESLEK ADI	HANE SAYISI	YÜZDE %
Bargirci	1	1,35
Başka Yerde	1	1,35
Çamaşırcı	1	1,35
Der'aliyye'de Aşçı	1	1,35
Der'aliyye'de Kapıcı	1	1,35
Dul Hatun	1	1,35
Eimmeden	2	2,70
Erbab-ı Ziraat	52	70
Firaren Mefkud	6	8,11
Hizmetkâr	3	4,05
İmam	1	1,35
Musin ve Amel-mânde	1	1,35
Müteveffa	1	1,35
Talebe	1	1,35
Yetim	1	1,35
Toplam	74	100

Tablo 4. Temettuat Defterlerine Göre Hamzabey Köyünde Hane Reislerinin Meslekleri

Gelir Dağılımı

Temettuat kayıtlarına göre Hamzabey köyünün gelir durumu incelendiğinde, hane reislerinin gelir kaynakları arasında tarım, hayvancılık, zuhurat geliri, kira geliri, asiyab (değirmen) geliri, hizmetkârlık, çamaşırcılık ve kapıcılıktan elde edilen gelirler bulunmaktadır.

Hamzabey köyündeki toplam gelir 54.772,5 kuruştur. Meslek gruplarına göre en yüksek geliri 20.979 kuruş ile tarım ürünlerinin satışından elde edilen zuhurat gelirleri oluşturmaktadır. Daha sonra ise 18.261,5 kuruş ile tarım geliri gelmektedir. Son olarak 6.644 kuruş ile hayvancılık gelirleri de önemli bir gelir kaynağı durumundadır.

Bazı hane reislerinin diğer hanelere göre geliri daha yüksektir. Bunlardan 4 nolu hanede ikamet eden ve erbab-ı ziraatten olan Deli Kalayoğlu Abdullah'ın 3.483 kuruş geliri bulunmaktadır. 60 nolu hanede ikâmet eden ve erbab-ı ziraatten olan Feyzuloğlu Mehmed bin Hüseyin'in 3.313 kuruş geliri bulunmaktadır. 17 nolu hanede ikamet eden ve erbab-ı ziraatten olan Geçgelenoğlu Mustafa bin Hüseyin'in yıllık 2.247,5 kuruş geliri bulunmaktadır. Bu hane reisleri köyde ikamet eden en yüksek gelire sahip olan kişilerdir.

	Tarım Geliri	Hayvancılık Geliri	Zuhurat Geliri	Kira Geliri	Asiyab Geliri	Aşçı	Hizmetkâr	Çamaşırçı	Kapıcı
Gelir Miktarı (Kuruş)	18.261,5	6.644	20.979	7.168	310	00	10	00	00

Tablo 5. Temettuat Defterlerine Göre Hamzabey Köyündeki Gelir Miktarı

Vergiler

Tanzimat öncesi örfi vergilerin yerine getirilmiş olan vergiyi mahsusa yılda iki defa alınan bir vergi türüdür (Güran, 2000, s. 199). Hamzabey köyüne ait temettuat kayıtlarına göre 1844 yılının vergiyi mahsusası 15.997,5 kuruştur. Geliri olan her haneden vergi alınmış olmakla birlikte çeşitli sebeplerle vergi alınmayan haneler de bulunmaktadır. Mesela 12 nolu hanede yaşayan Hacı Hüseyinoğlu yetimi Osman bin Osman'dan vergi alınmamıştır. Vergi alınmayan hane reisleri yetim, firar, fevt, talebe veya ihtiyarlıktan ve hastalıktan dolayı iş yapamayacak durumda olan kişiler musin ve amel-mânde olarak kaydedilmiştir. 16 nolu hanede yaşayan Geçgenlenoğlu Osman bin Muhammed'den firar olduğu için vergi alınmamıştır. Benzer şekilde 29 nolu hanede yaşayan Kapıcıoğlu Recep bin Halil, fevt (ölmüş) olarak kaydedilmiştir. Dolayısıyla bu tür hanelerden vergi geliri alınması da mümkün değildir. 40 nolu hanede yaşayan Bıdikoğlu Seyyid Ahmed bin Ahmed talebe olarak kaydedilmiş ve vergi alınmamıştır. 48 nolu haneye kayıtlı olan 3 kardeş Der'aliye'de yaşadıkları için vergi alınmamıştır. Aynı şekilde başka yerlerde yaşayanlardan, musin ve amel-mânde olarak kaydedilenlerden vergi alınmamıştır. Bu şekilde vergi alınmayan hanelerin bulunması diğer hanelere düşen vergi miktarının artmasına sebep olmuştur.

Bir diğer vergi türü de öşür vergisidir. Genellikle zirai ürünlerden alınan ve beşte bir ile onda bir oranında değişiklik gösteren bir vergi türüdür. Tanzimat'tan sonra bu vergi onda bir oranında alınmaya başlanmıştır (Tabakoğlu, 1986, s. 233). Temettuat kayıtlarına göre Hamzabey köyünün 1844 senesine ait nakdi öşür vergisi 1.710,5 kuruştur. Küçükbaş hayvanlardan ise ağnam vergisi alınmıştır (Emecan, 1988, s. 478). Hamzabey köyünden alınan ağnam vergisi ise 136 kuruştur.

Bu şekilde köy halkının toplamda ödemiş olduğu vergi miktarı 17.884 kuruştur. Bu durumda köy halkı toplam gelirinin %32,65'ini vergi olarak ödemektedir. Bu vergi oranı oldukça yüksek sayılabilecek bir orandır. Bu verginin %89,45'ini vergiyi mahsusa, %9,56'sı öşür vergisi ve %0,76'sını da ağnam vergisi oluşturmaktadır.

Tarımsal Faaliyetler, Mezru ve Gayrı Mezru Arazi Miktarı

Hamzabey köyü iklim şartları nedeniyle üretim imkânlarının sınırlı olduğu bir yerdir. İklimin yanı sıra sulama imkânlarının da kısıtlı olması tarımsal faaliyetlerin yetersiz kalmasına neden olmuştur. Ayrıca hane reislerinden bir kısmının musin ve amel-mânde, firar, fevt, talebe, yetim ve dul olması da tarımsal faaliyetlerin sınırlı olmasına sebep olmuştur. Bunun sonucunda ürün çeşitliliği azalmış, sadece hinta (arpa) ve şa'ir (buğday) yetiştirilebilmiştir. Toplam 1.171 dönüm arazinin 493 dönümü mezru, yani o yıl için ekilen arazidir. Bu durumda hane başına

ortalama 6,6 dönüm mezru arazi düşmektedir. Geriye kalan 678 dönüm arazi ise gayri mezru yani ekilmeyen ve nadasa bırakılan arazi olarak görünmektedir. Hane başına düşen gayri mezru arazi miktarı 9,1 dönüm olmuştur. Bu durumda mezru arazilerin oranı %42 ve gayri mezru arazilerin oranı ise %58'dir. Hane başına düşen ortalama arazi miktarı ise 15,7 dönüm olmaktadır. Tarımsal faaliyetlerin yürütülmesinde manda öküzü ve karasığır öküzü kullanılmıştır. Hamzabey köyünde 20 manda öküzü ve 87 karasığır öküzü vardır. Burada dikkati çeken nokta karasığır öküzünün daha fazla kullanılmış olmasıdır. Manda öküzünün daha az olması yetiştirilmesinin ve bakımının karasığır öküzüne göre daha zor olmasından kaynaklanmaktadır. Bu hayvanlar tarlaların işlenmesinde kullanıldığı gibi nakliye işlerinde de kullanılmıştır. Tarımsal faaliyetlerde zamanla makineleşmenin artması ile birlikte bu amaçlara yönelik karasığır öküzü ve manda öküzü yetiştiriciliği de ortadan kalkmıştır.

İklim şartlarının uygun olmaması ve tarımsal sulamanın yapılamaması ürün çeşitliliğinin oldukça az olmasına sebep olmuştur. Burada yetiştirilen tarımsal ürünler hinta (buğday), şa'ir (arpa) ve kablucadır (Buğday ve arpanın hayvanlar için ayrılmış kısmı). Temettuat defterlerinde hintanın (buğday) kuruş olarak karşılığı 6 kuruşa tekabül etmektedir. Dolayısıyla 162,5 kile olan hinta miktarı 975 kuruştur. Şa'irin (Arpa) kuruş olarak karşılığı 5 kuruştur. Bu durumda 95,5 kile şa'irin kuruş olarak karşılığı 477,5 kuruştur. Kablucu olarak adlandırılan tarım ürününün karşılığı ise 4 kuruştur. 40,5 kile kablucanın ise kuruş olarak karşılığı 162 kuruştur. %54,44 ile hinta üretimi ilk sırada gelmektedir. Şa'ir üretimi ise %31,99 ile ikinci sıradadır. Son olarak ise %13,57 ile kablucu üretimi gelmektedir. Hane başına düşen hinta miktarı 2,1 iken şa'ir miktarı ise 1,2 dir. Hane başına düşen kablucu miktarı ise 0,5'tir.

Cinsi	Kile	Oran %	Hane Düşen Başına Miktar
Hinta (Buğday)	162,5	54,44	2,1
Şa'ir (Arpa)	95,5	31,99	1,2
Kablucu	40,5	13,57	0,5
Toplam	298,5	100	3,8

Tablo 6. Yetiştirilen Tarım Ürünleri

Hayvancılık

Temettuat kayıtlarında Hamzabey köyündeki büyükbaş hayvanların, yük-binek hayvanlarının ve küçükbaş hayvanların toplam sayısı 854'tür. Hamzabey köyünde tarımsal faaliyetlerin sınırlı olması daha çok hayvancılık faaliyetlerinin gelişmesini sağlamıştır. Özellikle büyükbaş hayvancılık hemen hemen her hanede yapılmıştır. Bölgenin arazi yapısı ve iklim şartları hayvancılık faaliyetlerinin gelişmesini sağlamıştır. Temettuat kayıtları incelendiğinde %24,88 oran ile sağman karasığır yetiştiriciliği ilk sırada yer almaktadır. Bunu %21,22 ile karasığır öküzü yetiştiriciliği ve %13,17 ile erkek dana yetiştiriciliği izlemektedir. Hane başına düşen büyükbaş hayvan sayısı 5,5'tir. Bölgedeki diğer köylerde ve ilçelerdeki hayvan sayısı incelendiğinde sağman karasığır yetiştiriciliğinin ilk sırada olduğu görülmektedir. Karasığır öküzü yetiştiriciliği oranının yüksek olması ise tarımsal faaliyetlerin yapılabilmesi içindir.

Temettuat kayıtlarında sağman karasığır başına elde edilen gelir 30 kuruş olarak yazılmıştır. Bu durumda Hamzabey köyünde sağman karasığırdan elde edilen gelir 3.060 kuruştur. Sağman mandadan elde edilen gelir ise 40 kuruş olarak yazılmıştır. Dolayısıyla sağman mandadan elde edilen toplam gelir 1.520 kuruştur. Ancak diğer büyükbaş hayvanlara dair bir gelir kaydedilmemiştir.

	Dişi malak	Manda Öküzü	Sağman Manda	Erkek Malak	Sağman Karası- ğır	Dişi Buzacağı	Dişi Düğe	Erkek Dana	Erkek Buzacağı	Karasığır Öküzü	Toplam
Sayı	22	20	38	20	102	19	36	54	12	87	410
Yüzde	5,37	4,88	9,27	4,88	24,88	4,63	8,78	13,17	2,93	21,22	100

Tablo 7. Temettuat Defterlerine Göre Hamzabey Köyündeki Büyükbaş hayvanlar

Büyükbaş hayvan yetiştiriciliğinin yanı sıra taşımacılık faaliyetlerinde ve günlük işlerde kullanılmak üzere yük hayvanı yetiştiriciliği de yapılmıştır. Yük hayvanı yetiştiriciliği içerisinde ilk sırayı %54,33 ile bargir almaktadır. Daha sonra ise %31,50 ile kısrağ ve %9,45 ile erkek tay almıştır. Hane başına düşen yük ve binek hayvanı sayısı ise 1,7'dir. Kısrağtan elde edilen gelir 30 kuruştur. Dolayısıyla toplam 40 kısrağtan 1.200 kuruş gelir elde edilmektedir.

	Kısrağ	Bargir	Erkek Tay	Dişi Tay	Merkep	Toplam
Sayı	40	69	12	5	1	127
Yüzde	31,50	54,33	9,45	3,94	0,79	100

Tablo 8. Temettuat Defterlerine Göre Hamzabey Köyündeki Yük ve Binek Hayvanları

Hamzabey köyünde büyükbaş hayvan kadar yaygın olmasa da küçükbaş hayvancılık da yapılmıştır. Küçükbaş hayvan yetiştiriciliği büyükbaş hayvan yetiştiriciliğine göre daha sınırlı olmuştur. Küçükbaş hayvanlar sadece belli aileler tarafından yetiştirilmiştir. Küçükbaş hayvan olarak ağnam (koyun), keçi, kuzu, oğlak yetiştirilmiştir. Yetiştirilen bu hayvanlar içerisinde ilk sırayı %23,03 ile sağman keçi almıştır. Daha sonra ise %21,14 ile sağman ağnam ve %10,41 ile erkek keçi gelmektedir. Hane başına düşen küçükbaş hayvan sayısı 4,2'dir. Arıcılık faaliyetleri ise oldukça sınırlıdır. Köydeki toplam kovan sayısı 20'dir. Kovan başına 5 kuruş toplamda ise 100 kuruş gelir elde edilmiştir.

	Sağman Ağnam	Gayrı Sağman Ağnam	Erkek Ganem	Sağman Keçi	Gayrı Sağman Keçi	Erkek Keçi	Dişi Kuzu	Erkek Kuzu	Dişi Oğlak	Erkek Oğlak	Toplam
Sayı	67	25	20	73	15	33	30	3	27	24	317
Yüzde	21,14	7,89	6,31	23,03	4,73	10,41	9,46	0,95	8,52	7,57	100

Tablo 9. Temettuat Defterlerine Göre Hamzabey Köyündeki Küçükbaş Hayvanlar

Kayıtlarda hayvan başına sağman ağnam geliri 4 kuruş, sağman keçi geliri 3 kuruş, gayrı sağman ağnam geliri 2 kuruş, erkek ganem geliri 2 kuruş, gayrı sağman keçi 1 kuruş ve erkek keçi geliri ise 1 kuruştur. Dolayısıyla sağman ağnam geliri 268 kuruş, sağman keçi geliri 219 kuruş, gayrı sağman ağnam geliri 50 kuruş, erkek ganem (koç) geliri 40 kuruş, gayrı sağman keçi 15 kuruş ve erkek keçi geliri ise 33 kuruştur. En büyük gelir kaynağını sağman ağnam oluşturmuştur. Buna göre küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin büyükbaş hayvan yetiştiriciliğine göre daha sınırlı olduğu görülmektedir. Küçükbaş hayvan yetiştiriciliği bazı aileler tarafından gerçekleştirilmiştir.

Sonuç

Bu çalışma Devlet Arşivlerinde bulunan ML.VRD. TMT 3288 numaralı H.1260-1261 (M. 1844-1845) tarihli temettuat defteri esas alınarak hazırlanmıştır. Defterde bulunan verilerden yola çıkılarak Hamzabey köyünün sosyal ve ekonomik durumu ortaya konulmuştur. Küçük ölçekli bu köyden yola çıkılarak bölgenin 19. yüzyılın ikinci yarısındaki durumu değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda Hamzabey köyünün sosyal ve ekonomik yapısından yola çıkılarak Çağa kazası ve köyleri hakkında da fikir sahibi olmak mümkündür.

Osmanlı Devleti'nde 19.yüzyılın ikinci yarısı devlet yönetiminde ve kurumlarında birçok değişikliğin olduğu bir dönem olmuştur. Bu dönemde karşılaşılan ekonomik zorluklar vergilerin toplanmasını daha da önemli hale getirmiştir. Temettuat vergisi de birçok kalemin bir arada olduğu bir vergi türü olmuştur. Daha önceden farklı adlarla toplanan vergiler tek bir kaleme birleştirilmiştir. Bu şekilde vergi sistemi daha düzenli ve adaletli bir hale getirilmeye çalışılmıştır. Özellikle 1844-1845 senesine ait kayıtlar son derece düzenli tutulmuştur.

Hamzabey köyünün nüfusu 1530'lu yıllara ait kayıtlarda 250 olarak görünmektedir. 1841 yılındaki nüfus defteri kayıtlarında ise köy 176 haneden oluşmaktadır. Bunun nedeni ise birkaç köyün bu defterde birleştirilerek tek bir isim altında yazılmış olmasından kaynaklanmaktadır. Asıl kaynak olarak incelenen ve 1845 senesine ait olan temettuat defterlerinde ise 74 hane ve 370 nüfustan oluştuğu tespit edilmiştir. 74 hane reisi içerisinde en fazla kullanılan isim ise Mehmed olmuştur. Bu isimden sonra kullanılan isimlerin de dini özellikler taşıdığı, genellikle peygamber ve sahabe ismi olduğu görülmektedir.

Osmanlı Devleti'nde soyadı olmadığı için kullanılan ünvan ve lakapların insanların tanınmasında önemi büyük olmuştur. Özellikle kırsal kesimlerde insanların tanınmasında kullanılan

bu ünvan ve lâkapların halen kullanılmaya devam ettiği görülmüştür. Günümüzden bir buçuk asır önceki bu durum Hamzabey köyünün önemli bir kısım halkı tarafından kullanılmaya devam etmektedir. Aslında bu durum sadece bu köye mahsus bir özellik değildir. Bölgede genel anlamda böyle bir özellikten bahsetmek mümkündür. Köyde en çok kullanılan ünvan "hacı", en çok kullanılan lakap ise "Sağiroğlu"dur.

Köyün temel geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. İklim şartlarının uygun olmamasından dolayı ürün çeşitliliği fazla değildir. Buğday, arpa ve kabluca en çok yetiştirilen tarım ürünüdür. En yaygın meslek grubu erbab-ı ziraat olarak adlandırılan çiftçilerdir. Köy halkının %70'i geçimini bu yolla sağlar. Köy topraklarının ancak %42'si ekilebilmiş geriye kalan kısmı ise nadasa bırakılmıştır. Bunun yanı sıra bargirci, çamaşırıcı, aşçı, kapıcı, imam, firar, talebe, yetim, ihtiyar ve amel-mânde olarak kaydedilenler de vardır. Tarım imkânlarının kısıtlı olması hayvancılık faaliyetlerinin öne çıkmasına neden olmuştur. Özellikle büyükbaş hayvan yetiştiriciliği son derece yaygındır. Hemen hemen her hanede büyükbaş hayvan yetiştirilmiştir. Bu hayvanlar içerisinde sağman karasığır en çok yetiştirilen büyükbaş hayvan türü olmuştur. Karasığır öküzü ve manda öküzü de yaygın bir şekilde yetiştirilmiştir. Tarlaların sürülebilmesi ve ürünlerin nakledilebilmesi için öküze ihtiyaç duyulmuştur. Küçükbaş hayvancılık ise büyükbaş hayvancılığa göre daha sınırlı kalmıştır. Sadece bazı hanelerde küçükbaş hayvan yetiştirilmiştir. Yük ve binek hayvancılığı ise son sırada gelmektedir. Birkaç hanede yük ve binek hayvanı bulunuyordu.

Köyün toplam geliri 54.775 kuruştur. Geliri kalemleri içerisinde en yüksek oranı tarım gelirleri sağlamıştır. Köyde en yüksek gelire 4 nolu hanede ikamet eden ve erbab-ı ziraatten olan Deli Kalaycıoğlu Abdullah sahiptir. Toplam vergi miktarı ise 17.884 kuruştur. Köylü elde etmiş olduğu gelirin %32,65'ini vergi olarak ödemektedir. Bu ise yüksek bir vergi oranıdır. Vergi oranının yüksek olmasında bazı hanelerden çeşitli sebeplerle vergi alınmaması etkili olmuştur.

Genel olarak değerlendirildiğinde Hamzabey köyü, orta gelir grubu sayılabilecek bir Anadolu köyü durumundaydı. Geçim kaynakları, meslekler, nüfus özellikleri, ödedikleri vergi miktarı ve iklim özellikleri bakımından bölgedeki diğer köylere benzemektedir. Bu veriler ortaya konulduğunda günümüzden yaklaşık bir buçuk asır öncesinde Anadolu'nun ve bölgenin küçük bir yansımasını bu köy özelinde görmek mümkündür.

KAYNAKÇA

- ADIYEKE, N. (2000). "Temettuat Sayımları ve Bu Sayımları Düzenleyen Nizamname Örnekleri". *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 11: 772-780.
- AKSU, A. (2021). *Bolu Sancağı Çağa Kazası Müslim Nüfus Defteri H. 1256 / M. 1240 (Transkripsiyon ve Değerlendirme)*. Bolu: Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- BARKAN, Ö. L. (1953). "Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi". *Türkiyat Mecmuası*, X/1: 1-26.
- ÇADIRCI, M. (2013). *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- DEVELİOĞLU, F. (1998). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- GÜRAN, T. (2000). *19.Yüzyıl Temettuat Tahrirleri, Osmanlı Devleti'nde Bilgi ve İstatistik*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- EMECAN, F. (1988). "Ağnam Resmi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara, 478-479.

- ERCİVAN, A. (2022). *Tanzimat'tan Meşrutiyet'e Gerede*. İstanbul: Kriter Yayınları.
- KELEŞ, İ. (2007). *Çağa ve Köylerinin Tarihi. Yücel Ofset Matbaacılık*. Ankara: Yücel Ofset Matbaacılık.
- KELEŞ, İ. (2012). *Reşadiye-Yeniçağa Tarihi II*. İstanbul: Yeniçağa Belediyesi.
- KÜTÜKOĞLU, M. (1995). "Osmanlı Sosyal ve İktisadi Tarihi Kaynaklarından Temettuat Defterleri", *Bellekten*, LIX/225: 395-418.
- ÖZTÜRK, S. (2003). "Türkiye'de Temettuat Çalışmaları". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, I/1: 287-304.
- PAKALIN, M. Z. (2004). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, C. I-II-III*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- SAMI, Ş. (2018). *Kâmûs-ı Türkî*, (Haz. Gündoğdu, R., Adıgüzel, N., Önal, E.F.), İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.
- ŞENER, A. (1990). *Tanzimat Dönemi Osmanlı Vergi Sistemi*. İstanbul: İşaret Yayınları.
- TABAKOĞLU, A. (1986). *Türk İktisat Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- ÜNLÜ, A. R. (2000). *Tarih Boyunca Gerede*. (Çev. Hacı Ömer Cevahirioğlu). İstanbul: Adem Medya Gerede Yayıncılık.
- YAKIT, İ. (2002). *Osmanlı Araştırmaları*. Isparta: Fakülte Kitabevi Yayını.

ARŞİV BELGELERİ

- BOA., BEO., 3611 / 270764 / 05.08.1909.
- BOA., DH. MUİ. / 49 / 31 / 22.05.1910.
- BOA., MV. / 143 / 1 / 10.08.1910.
- BOA., BEO. / 4115 / 308558 / 19.11.1912.
- BOA., DH. İ. UM. EK. / 83 / 5 / 27.05.1917.
- BOA. NFS.d. 698, H 1256 / M 1840. Çağa Kazası Müslim Nüfus Defteri.
- BCA. / 30-11-1 / 93 / 2 / 20 / 21.01.1935.
- BCA. / 30-11-1 / 281 / 10 / 5 / 28.02.1960.
- ML. VRD. TMT, d., H 1261 / M 1845. Maliye Varidat Muhasebesi Çağa Kazası Temettuat Defteri.
- ML. VRD. TMT, d., 3288, H 1261 / M 1845. Maliye Varidat Muhasebesi Hamzabey Karyesi Temettuat Defteri.
- Salnâme-i Vilayet-i Kastamonu, H 1314 / M 1897, Defa 19, Kastamonu Vilayet Matbaası.

EXTENDED ABSTRACT

There were many different types of taxes in the Ottoman Empire until the second half of the 19th century. Later, these taxes were combined into a single tax type called dividend registers. Thanks to these books, called Temettuat books, in which the state's taxes are recorded, it has been possible to obtain a lot of information about the social and economic situation of any region. In this study, the dividend books of Hamzabey village of Çağa district, dated 1845, were used as the main source. In addition to this main source, other works written in the field were also evaluated. Accordingly, Hamzabey village is approximately 5 kilometers away from Çağa district and is located in the northwestern part of the district. It is the largest village among the villages of the district.

Since there were no surnames in the Ottoman Empire, the titles and nicknames used were of great importance in identifying people. It has been observed that these titles and nicknames,

which are used to recognize people, especially in rural areas, continue to be used. This situation, which was one and a half centuries ago, continues to be used by a significant part of the people of Hamzabey village. In fact, this situation is not a feature specific to this village. It is possible to talk about such a feature in the region in general. The most used title in the village is "hacı" and the most used nickname is "Sağiroğlu".

The most important source of income of the village, which consists of 74 households, is animal husbandry. Especially cattle breeding is present in almost every household. However, small cattle breeding has been more limited. Wheat and barley cultivation takes the most important place among agricultural activities. The most important factor in the low diversity of agricultural products is the unfavorable climatic conditions. The cold climate of the region has caused agricultural activities to be limited. While some of the land was planted, a significant part was left empty to be planted the following year.

Animals were not only used for meat and milk, but also for transportation purposes. Black cattle breeding is mostly aimed at this purpose. In addition, there is also the breeding of other draft and riding animals. The main purpose of dividend records is to determine the tax amount. For this purpose, taxes were collected from every household that could pay taxes. However, since some households were unable to pay taxes, no tax was collected from these households. This situation caused the amount of tax per household to increase and the villagers had to pay a significant part of their income as taxes.

When evaluated in general, Hamzabey village was an Anatolian village that could be considered in the middle-income group. It is similar to other villages in the region in terms of livelihoods, professions, population characteristics, the amount of taxes they pay and climate characteristics. When these data are revealed, it is possible to see a small reflection of Anatolia and the region approximately one and a half centuries ago in this village.